

kende mengeling van Brecht en Stanislavski) brengen de vertolkers een actuele maatschappelijke problematiek aan de man. Leue zit als zoon en verteller in een dienende rol en is de perfecte 'aangever' van een overrompelende Warre Borgmans, die met één vingerknip van de alerte en vinnige man uit het verleden kan switchen naar de dementerende bejaarde. En weer omgekeerd.

Het duurde even vooraleer het publiek na de voorstelling die ik bijwoonde⁸ in een applaus losbarstte, dat minutenlang bleef aanhouden. Vele mensen hadden tranen in de ogen. Van Dimitri Leue vernam ik dat er na de voorstellingen mensen hem kwamen opzoeken met het gelijkaardig verhaal van een Alzheimerpatient, of over een op een andere manier gehandicapte in hun familie, waarbij het verhaal van 'Het Lortcher-Syndroom' een metafoor werd voor hun specifieke problemen. Neen, deze voorstelling hoort wellicht niet thuis in de categorie van 'vernieuwend theater'. Wel mag ze geklasseerd worden onder de noemer van (naar keuze) hendaags, en/of uitermate boeiend, en/of schitterend gespeeld theater. Theater op zijn best.

Toon BROUWERS

NOTEN

- 1 Dimitri Leue (*1974) opteerde na zijn theateropleiding resoluut voor het jeugdtheater. Hij realiseerde vele zelf geschreven producties, dikwijls geproduceerd door HETPALEIS te Antwerpen, en was ook lid van de theatergroep *De Kakkewieten* (o.m. met Pieter en Tine Embrechts).
- 2 Première op 05.12.08 in HETPALEIS. Uitgegeven door Lannoo, 2010.
- 3 'Lodewijk, de koningspenguin', een muzikale vertelling door Dimitri Leue met muziek van Benjamin Boutreur. Première op 19.12.2003 in HETPALEIS te Antwerpen. Voor deze tekst kreeg hij in 2005 de Literaire Prijs voor toneel van de Provincie Antwerpen.
- 4 Première 04.02.2008 in Rataplan te Antwerpen-Borgerhout.
- 5 Beide versies gingen in première in HETPALEIS te Antwerpen op zaterdag 19.11.2011.
- 6 Met dank aan Wikipedia.
- 7 De tekst die ik van de auteur ter beschikking kreeg is versie 1, augustus 2010. Hij werd tijdens de repetities en de voorstellingen nog lichtjes aangepast.
- 8 Voorstelling bijgewoond op woensdag 09.02.2011 te Herentals in het Cultureel Centrum 't Schaliken.

AUFSTIEG UND FALL DER STADT MAHAGONNY

Een crisis-opera

Als brancardier in een militair hospitaal heeft Bertolt Brecht het einde van de eerste wereldoorlog nog meegemaakt. Bij de confrontatie met de verschrikkelijke verminkingen en het onnoemelijke lijden werd hij een overtuigde pacifist, en een verdediger van de 'kleine man'. In de tijd dat hij aan zijn teksten voor 'Das kleine Mahagonny'¹ (creatie 1927) schreef, maakte hij de economische neergang mee van het na-oorlogse Duitsland, dat de torenhoge herstelbetalingen niet aankon en in een diep economisch moeras verzeild geraakte. En toen hij het libretto voor de opera 'Aufstieg und Fall der Stadt Mahagonny'² (creatie 1930) schreef, zat de hele wereld in een diepe economische crisis. Op de 'zwarte donderdag' van 24 oktober 1929 klapten de aandelenkoersen op Wall Street in elkaar en werd de zeepbel van het glorieuze kapitalisme doorgeprikt. De mensen die massaal geld hadden geleend van de banken om aandelen te kopen, zaten niet alleen met waardeloze aandelen maar dienden ook nog eens hun geleende geld terug te betalen. Wie nog wel spaargeld had liep naar de bank om het af te halen, de banken hadden geen cash genoeg en gingen over kop.

De 'grote depressie', die in Duitsland zo mogelijk nog groter was dan in de rest van de wereld, maakte aldaar de weg vrij voor het nazisme, en de verschrikkingen van een nieuwe wereldoorlog. Die er nog niet was toen Brecht en Weill in 1928 aan 'Die Dreigroschenoper'³ werkten en aan 'Aufstieg und Fall der Stadt Mahagonny', maar die ze duidelijk wel voelden aankomen. Na de machtsovername door de nazi's in 1933 emigreerde Brecht de dag na de brand van de Reichstag op 28 februari, via Denemarken naar de VS. Hij kwam in Hollywood. In Nazi-Duitsland werden zijn boeken verbrand. Ook Weill emigreerde samen met zijn toenmalige echtgenote Lotte Lenya eerst naar Parijs, nadien naar de Verenigde Staten. Hij vond er onder meer zijn weg op Broadway te New York met enkele succesvolle musicals, en bleef tot aan zijn dood in de Verenigde Staten. Brecht keerde in allerijl terug naar Europa wanneer hij na de oorlog door een MacCarthy-commissie wegens vermeende anti-Amerikaanse activiteiten dreigde monddood te worden gemaakt. Hij wilde zich in West-Berlijn vestigen, wat hem door de geallieerde bezettingsmacht werd verboden. Met een Oostenrijks paspoort reisde hij dan naar Oost-Berlijn, waar hij samen met Helene Weigel het 'Berliner Ensemble' stichtte, dat met zijn theaterteksten (episch theater) en een nieuwe speelstijl (vervreemdingseffect) in geheel Europa furore maakte.

Mahagonny

Enkele criminelen stichten ergens in een woestijn⁴ een nieuwe stad: een paradijs van het grenzenloze genot, maar een 'valstrikstad' waar alles wel ordentelijk georganiseerd is. Enkele houthakkers hebben in Alaska goed geld verdiend, en komen mee genieten van dit leven van vreten, zuipen en hoereren. Na een poosje geeft dit de ex houthakker Jim Mahoney geen voldoening meer. Want de opgelegde structuren en regelgeving om met de handel in oppervlakkig genot zoveel mogelijk geld te verdienen, botst met de drang van de mens naar individuele vrijheid. Tijdens een orkaan die de stad op een Bijbelse wijze dreigt te verwoesten, bedenkt Jim het concept voor een samenleving waar de wet van de anarchie heerst en alles mag: ook stelen, verkrachten en doden. Maar ook Jim vergist zich met zijn idee over 'vrijheid', want de absolute vrijheid is de negatie ervan. De stad wordt gespaard, maar de beloofde hemel verandert in een hel, en wanneer Jim zijn schulden niet kan betalen, wordt hij zelf het slachtoffer van de maatschappij, waar enkel nog de ultieme wet van het geld heerst. Niet voor diefstal of doodslag wordt hij veroordeeld, maar wel omdat hij een schuld heeft, geen cash om die te betalen, en geen vrienden die voor hem willen inspringen. Hij wordt ter dood veroordeeld, en terechtgesteld, terwijl Mahagonny ten onder gaat.

De muziek van Kurt Weill is een allegaartje van diverse stijlen: jazzy muziek wisselt af van cabaretachtige passages over geparodieerde klassieke muziek tot jazzy melodiën, en zelfs meezingers⁵. Een allegaartje, dat wonderwel bij het chaotische van deze parabel past, en waardoor deze opera (of anti-opera) een eigen en vandaag nog steeds bijzondere dynamiek geeft. Huisdirigent Yannis Pouspouikas laat de makkelijk klinkende, maar vrij moeilijke partituur op een meeslepende wijze spelen door het orkest.

Regisseur Calixto Bieito plaatst de handeling niet in een historische, maar resoluut in een hedendaagse tijd. De drie stichters van de stad: de weduwe Begbick, de predikant Drievuldigheidsmozes, en Fatty de boekhouder, vormen samen het tegendeel van wat in de burgerlijke maatschappij als de 'pijlers van de samenleving' worden aanzien: de burgerlijke moraal, de traditionele godsdienst, en de rechtsregels. De onderliggende boodschap van Brecht, dat een maatschappij die slechts aanzet tot steeds méér consumeren en steeds méér winsten maken, zonder solidariteit met en empathie voor elkaar, tot de ondergang gedoemd is, wordt in een wervelende productie een lust voor het oog, dat niet weet waarnaar eerst te kijken. Het decor (een ontwerp van Rebecca Ringst) is aanvankelijk een blokhut die verwijst naar Alaska, waar de houthakkers tijdens hun verblijf onderling een grote samenhang en solidariteit kenden. Geleidelijk aan wordt deze omringd door diverse caravans en campers, kleurrijk en druk: een wriemelende wereld op

zichzelf. Er komen er steeds maar bij, uiteindelijk in drie lagen boven elkaar gestapeld. Op een van de caravans wordt 'Ich liebe die Wirtschaftskrise' geschilderd. Crisis of geen crisis: de wereld blijft draaien rond het geld.

Overdaad schaadt

De Vlaamse Opera had vooraf in een persmededeling laten weten: 'Deze productie bevat scènes en beelden met extreem geweld en expliciete seks en is daarom niet geschikt voor kinderen en jongeren onder de 16 jaar.' Er is inderdaad wel wat bloot te zien, zoals dat het geval is in elke prostitutiebuurt. Een aantal prostitués mengen zich ook poedelnaakt tussen het publiek van de parterre, en samen met enkele gesuggereerde masturbatie- en vrijscènes zal dat voor een klein gedeelte van het publiek misschien wat choquerend overkomen. Of de jongeren die niet binnenmochten dit ook zo zouden hebben aangevoeld durf ik te betwijfelen, want met enkele muisklikken vinden ze op het internet wel wat anders. Mij stoorde het bloot op zich niet (overigens zat ik op een vrij grote afstand op het eerste balkon). Wel het feit dat zulke 'effecten' veel te lang werden uitgesponnen, en op de duur gewoon vervelend werden. Overdaad schaadt, en dat was hier beslist het geval.

In het - overigens uitstekend gestoffeerde - programmaboekje van de Vlaamse Opera worden de opvattingen van Brecht over het epische theater en het middel van de 'vervreemdingseffecten' die hij daarbij aanwendt, op een duidelijke en bevattelijke wijze uiteengezet. Het is een verdienste van de regisseur dat hij Brecht niet zomaar kopieert, maar diens opvattingen op een eigentijdse manier in zijn regie wil toepassen. Maar soms lijkt het dat hij het 'demonstrerende' spelen volledig overboord gooit. Bijvoorbeeld tijdens de boksscène, waarbij een poging wordt gedaan om deze zo realistisch mogelijk te laten overkomen. Wat uiteraard niet lukt, want operazangers zijn geen bokkers. En theater in het algemeen en opera in het bijzonder is geen realiteit: ook in de best geënceneerde gevechtsscène doen de acteurs maar alsof. Beter ware geweest deze scène sober en gemimeerd uit te beelden ('demonstrerend') om zo de verbeelding van de toeschouwers aan het werk te zetten. Toch zijn een heel aantal regievondsten erg geslaagd, zoals bijvoorbeeld de terechtstelling van Jim Mahoney. Een supermarktkarretje doet dienst als elektrische stoel, en het zijn startkabels voor de auto die hem met het elektriciteitsnet verbinden. Een treffend effect, maar geen 'effectenjagerij', want de toeschouwers werden - zoals Brecht het wilde - terzelfder tijd ook aan het denken gezet.

In Vlaanderen⁶ is Mahagonny niet zo veel opgevoerd. Van het 'Mahagonny Songspiel' kunnen we ons enkel een voorstelling in het NTG⁷ herinneren in 1969, onder

de naam 'Het kleine Mahagonny'. De opera 'Aufstieg und Fall der Stadt Mahagonny' zagen we te Gent in 1983, opgevoerd door het toenmalige Theater Arena⁸ (première 24.09.1983) in een geslaagde regie van Jaak Van de Velde. (Ook in de tijd vóór de 'Vlaamse Golf' werd er boeiend en verrassend theater en muziektheater gespeeld...)

Wij vinden het een goede zaak dat de Vlaamse Opera⁹ deze opera 'nieuwe stijl' eindelijk op de affiche heeft gezet. Het werd een al bij al erg boeiende belevenis. De muziek van Weill is nog steeds springlevend, en de door Brecht uitgewerkte parabel nog altijd - zeker met de huidige euro- en bankencrisis - bijzonder actueel.

Toon BROUWERS

NOTEN

- ¹ 'Das kleine Mahagonny', zangspel voor zes zangers en harmonieorkest (ook 'Songspiel Mahagonny' of gewoon 'Mahagonny'), creatie Baden-Baden, 17.07.1927
- ² 'Aufstieg und Fall der Stadt Mahagonny', creatie op 09.03.1930, te Leipzig.
- ³ Creatie op 31.08.1928 te Berlijn in het Theater am Schiffbauerdamm. Geen opera of musical, maar een theaterstuk (te spelen door acteurs) met muziek en songs. Een bewerking van de Engelse 'ballad opera' van John Gay 'The Beggar's Opera' (creatie te Londen in 1728), vertaald door Elisabeth Hauptmann, bewerkt door Bertolt Brecht en met muziek van Kurt Weill.
- ⁴ Het Duitse 'Wüste' betekent zowel 'woestijn' als 'woestenijs', maar de verwijzing naar de gokstad Las Vegas midden in een woestijn is wel duidelijk.
- ⁵ Enkele songs zijn evergreens geworden, zoals de bekende 'Alabama Song' die onder meer door David Bowie werd gecoverd.
- ⁶ Recent ging te Tilburg (NI) op 22.02.2011 de première van Mahagonny Songspiel door het Zuidelijk Toneel, regie Matthijs Rümke, met het orkest 'Willem Breuker Collectief'.
- ⁷ 'Het kleine Mahagonny' (van Bertolt Brecht en Kurt Weill, regie Eddy Verbruggen). Nederlands Toneel Gent, première 20.12. 1969, vertaling en bewerking Frans Redant. (Deze voorstelling was een 'double bill' met 'Hoe Mijnheer Mockinpot van zijn lijden verlost werd' van Peter Weiss). Vertolking: Jo de Caluwe, Eric Raes, Jo de Meyere, Roger Bolders, Anton Cogen, Blanka Heirman, Herman Coesens, Lieve Moorthamer, Chris Boni, Maria Verheyden, Jan Jaap Jansen e.a. De vertolkers waren voornamelijk acteurs en actrices van het NTG-gezelschap, aangevuld met enkele gasten. Deze voorstelling werd ook opgenomen en uitgezonden door de BRT-Vlaamse Televisie.
- ⁸ 'Aufstieg und Fall der Stadt Mahagonny' (Bertolt Brecht en Kurt Weill, regie Jaak Van de Velde). Theater Arena Gent, première 24.09.1983, regie van Jaak Van de Velde, vertaling Paul Berkenman, Frans Redant en Walter Ertvelt. De choreografie was van Aimé de Lignière. De vertolkers waren zowel acteurs met zangcapaciteiten, als acteurs die een musicalopleiding hadden genoten: Erna Palsterman, Marijn Devalck, Annick Christiaens, Daan Van den Durpel, Liliane Dorekens, Jo De Backer, Norma Hendy en Karel Deruwe.
- ⁹ Voorstelling gezien op 11.10.2011 in de Vlaamse Opera te Antwerpen.

BOEKBESPREKINGEN

DE ONTRAFELING VAN EEN MYTHE: DE VERSCHILLENDE GEZICHTEN VAN RACINES *BRITANNICUS*

Karel Vanhaesebrouck, *Le mythe de l'authenticité. Lectures, interprétations, dramaturgies de Britannicus de Jean Racine en France (1669-2004)*, Amsterdam-New York, Rodopi, 2009 (ISBN : 978-90-420-2650-6)

Aan het begin van de 21ste eeuw is Racine in Frankrijk nog steeds het onverwoestbare monument van het Frans classicistisch theater, de "mythe" wiens leven zo vervlochten is met het geïdealiseerde bewind van Lodewijk XIV, kortom hét symbool bij uitstek van het Franse culturele patrimonium en de nationale identiteit. Het raciniaanse corpus van voornamelijk profane tragedies is nog steeds verplichte "literatuur" op alle Franse *lycées* en ook de Franse universitaire kritiek houdt nog al te graag het beeld in stand van de klassieke dramaturg en historio-graaf. Het raciniaanse "theater" wordt gelukkig vooral ook op de scène steeds vernieuwd – zowel binnen als buiten Frankrijk –, waarbij enkele emblematische stukken nog steeds de top 3 vormen in de geschiedenis van opvoeringen: *Phèdre*, *Britannicus* en *Andromaque*. Hoe komt het echter dat het repertoire van Racine als *classique des classiques* tot symbool is verheven van het schijnbaar tijdloze en universele Franse classicistisch theater en verankerd is in de essentie van de nationale waarden als evenwicht, helderheid en rationaliteit? Hoe heeft deze "mythe de l'authenticité" vorm gekregen op het einde van de 17de eeuw en welke transformaties heeft deze mythe ondergaan tot op heden? Waarom zou men nog *du Racine* ten tonele voeren en hoe moet of kan dit concreet aangepakt worden, zonder dat de mythologische inslag of de rigide vorm een obstakel (blijven) vormen? Karel Vanhaesebrouck biedt in zijn exhaustief en ambitieus werk een antwoord op deze onderzoeksvragen door *Britannicus* uit het raciniaanse corpus te lichten en een zeer gediversifieerd en vernieuwend methodologisch apparaat te toetsen aan een selectie van pertinente adaptaties (1669-2004) die elk een complexe etappe van de transformatie van de "mythe de l'authenticité" illustreren.

Het voorwoord van de eminente Franse criticus Christian Biet, geeft terecht aan in welke mate het werk van Karel Vanhaesebrouck vernieuwend is. Als *outsider* kan Karel Vanhaesebrouck met enige afstand het oeuvre van Racine en de successieve adaptaties analyseren. Hij stelt zich bovendien de ambitieuze opdracht om zijn selectie aan pertinente secundaire literatuur uit de immense bibliografie over Racine aan te vullen met originele en gedurfde methodologische keuzes die